

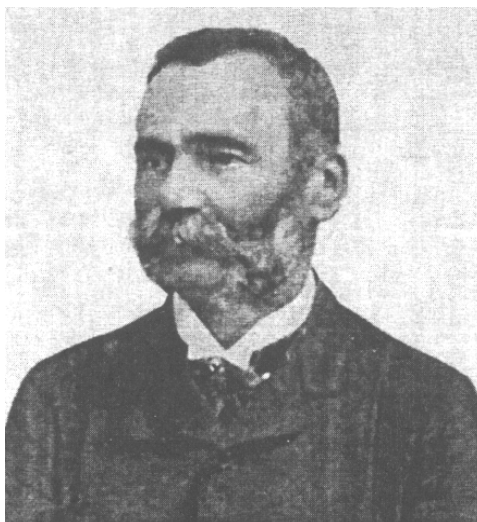
**CZÁRÁN GYULA SZEREPE A BIHARI BARLANGOK
MEGISMERÉSÉBEN, FELTÁRÁSÁBAN**

HAZSLINSZKY TAMÁS

1145 Budapest, Bácskai u. 3.

Abstract: Around the turn of the century, Gyula Czárán excelled with an enormous exploration activity in the Bihar Mountains of Transylvania founding tourism there. He explored numerous caves in the mountains, rich in karst phenomena, made them accessible for visitors, and described them for the first time.

Örmény származású, de a 18. sz. elején már Erdélyben élt és 1830-ban magyar nemességet és seprősi előnevet kapott földbirtokos családban született Seprősen (Şepreuş). A kor szellemének megfelelően – műszaki érdeklődése ellenére – jogot tanult Pesten és Bécsben, de súlyos betegségei (himlő és tüdőgyulladás) miatt kénytelen volt abbahagyni tanulmányait és visszatért a szülői házba, ahol apja kívánságára a gazdaságot irányította (1. kép). Ehhez azonban sem kedve, sem érzéke nem volt, arra azonban maradt ideje, hogy a hegyeket járja és beutazza Olasz-, Francia- és Németországot, Svájcot és Ausztriát stb., ahol tapasztalatokat szerzett a hegyi turizmus kiépítettségéről, szervezettségéről, fejlettségéről.

1. kép: seprősi Czárán Gyula (1846–1906)
Picture 1: Gyula Czárán de Seprős (1846–1906)

Apja halála (1890) után a birtokot bérbe adta és Menyházára (Moneasa) költözött, szeretett hegyei közelébe, ahonnan hátralevő életét (és vagyont) a bihari hegyek és barlangok turisztikai feltárásának szentelte. Hogy ezzel kapcsolatos szakismereteit bővítse, 45 évesen beiratkozott a selmecbányai Bányászati Akadémiára, ahol 3 évet töltött el.

Barlangokkal kapcsolatos tevékenysége is meglepően gazdag (*I. táblázat*). Előtte csak Adolf Schmidl járta be a Bihart és írta le a jelentősebb barlangokat 1863-ban (Das Bihar-Gebirge), majd K. Nagy Sándor (Biharország) 1884-ben ismertetett néhány barlangot. Czárán számos olyan barlangot fedezett fel, melyeket nehéz megközelíthetőségük miatt sem a nagy elődök, sem a helyi lakosok, erdei munkások nem ismertek.

*I. táblázat
Table I.*

*Czárán Gyula által felfedezett, feltárt, kiépített ill. ismertetett barlangok és karsztjelenségek
Caves and karst phenomenus discovered, explored, built up or described by Czárán*

Abednego kemencéje (Szamosbazár)	Ördögmalom – Ördög pincéje (Biharfűred)
Alun-cseppkőbarlang (ism.)	Ör-völgy – Valea Gîrda (számos barlangját ismerte)
Aragyásza vára (Szamosbazár – kiép., ism.)	Pacifik-barlang (P. Vîrseci – Galbina; szerpentin-ösvényt épített hozzá)
Bánlakai-Felső-barlang – P. Leșianei (kiép.).	Porcika-zsomboly (Avenul Borțigu – Galbina; 30 m-es létrát épített bele)
Bársza-jégbarlang (Ghețarul de la Barsa; felf., ism.)	Próba-barlang – P. de la Varnița (ism.)
Belczazár palotája (Szamosbazár)	Rejtelmes üregek barlangja (Avenul Ghețarului – Galbina; létrát épített bele)
Biharkapu – Porțile Bihorului (ösvényt vezetett hozzá)	Remete-forrás (Biharfűred))
Cigány- v. Semsey-barlang – P. Coliboaia (ism.)	Révi Zichy-barlang – P. Vadu Crișului (felt., kiép., ism.)
Csodavár – Cetăție Ponorului (kiép., ism.)	Ripp-Ripp-barlang (ism.)
Dániel-barlang (Szamosbazár)	Sárkány-lyuk v. Schmidl-barlang – Dracoaia (ism.)
Eszkimó-jégbarlang (Ghețarul Focul Viu'; felf., ism.)	Sura barlang – P. din Valea Firei (ism.)
Ferice-barlang – P. de la Ferice (kiépítés)	Szercsel-cseppkőbarlang (Vlagyásza (eml.)
Funáczai-barlang – P. de la Finațe (ism.)	Sziklafülke (Csáklya)
Galbina; barlang, forrás (kiép., ism.)	Szkerisórai jégbarlang
Grohoti sziklahíd	(Szkerisórai) Szeuletyei-váltóforrás – Știuleți (Nagy-Aranyos-völgy)
Gyászbarlang	Szohodoli-barlang – Kimpinyszka (ism.)
Hamlet-barlang (P. la Caput – Pádis)	(Tízfalú barlangja) Tízfalusi-(Pokol)-barlang – P. Bătrînului (kiép., ism.)
János-kapu – Poarta lui Ionel (tereprendezés, ism.)	Tordai hasadék (ism.)
József főherceg-barlang – P. Magura (továbbtárás, kiép., ism.)	Turi hasadék
K. Nagy Sándor-barlang – P. Corbasca (felf., kiép., ism.)	Vidaréti (Kuglis)-barlang – P. de la Cubleş (ism.)
Kalugyeri Dagadó-forrás (vizsg., ism.)	Vis-à-vis-barlang – (ism.)
Kis Tunnel (Szamosbazár)	Zapogye-jégbarlang (Ghețarul de la Zăpodie; ism.)
Kondor-cseppkőbarlang (kiép.)	
Kotyetz la Dobres (karsztforrás)	
Körös eredete – Izvorul Crișului (kiép.)	
Meziádi-barlang – P. Meziad (felf., felt., kiép., ism.)	

felt. = feltárás
felf. = felfedezés

ism. = ismertetés
kiép. = kiépítés

Egyik kiemelkedő feltárása, kiépítése 1899-ben a Meleg-Szamos vadregényes forrásvidékén volt, melynek a *Szamosbazár* nevet adta, benne a 200 m hosszan végigjárható sziklaalagúttal, az Aragyásza-várral és több

kisebb barlanggal. E csodálatos természeti szépséget a Turisták Lapjában ismertette, mely 1905-ben 39 oldalas különnyomatként is megjelent.

Alig adták át a Szamosbazár turistaútvját, Czárán már a csodálatosan szép és vad Galbina (Galbena) szurdokában dolgozik. A Galbina szurdokáról Schmidl azt írta a helybeliek figyelmeztetése alapján: „*Ha vaslábaidd volnának, akkor sem mehetnél ott keresztül.*” Czárán előtt azonban nem volt akadály. A szurdok egyik – 10 x 6 m-es szádájú, 26 m hosszú, barlangjában ültette fel nyári tanyáját (annak idején Hotel Galbinának, Gyula várának nevezték, ma Czárán barlangja – Sura lui Czárán a neve), ahol munkásaival lakott és egyben az építési anyagok, eszközök raktára is volt (2. kép). Itt ké-

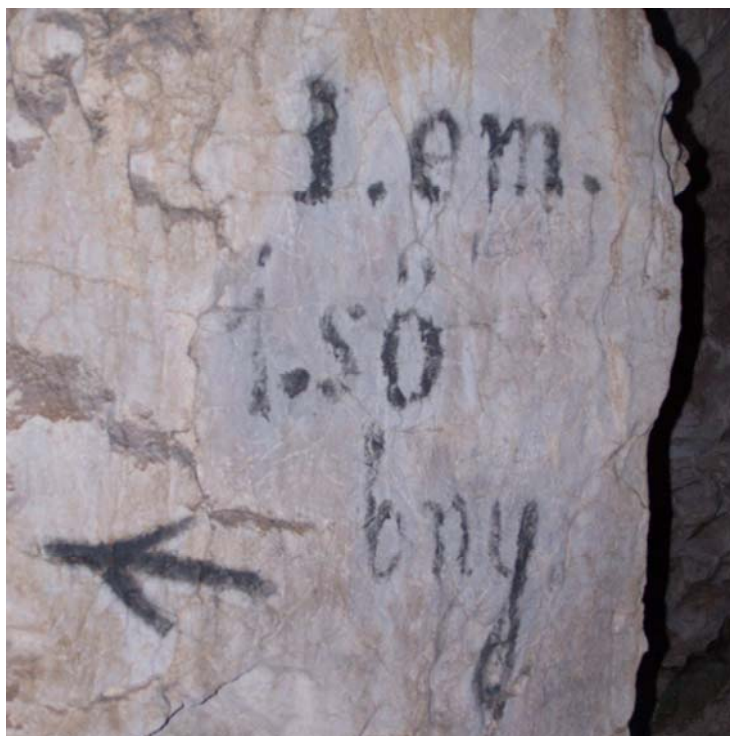

2. kép: A Hotel Galbina, kisebb barlang, ahol nyári szállását rendezte be
Picture 2: Hotel Galbina, a smaller cave, was built up as a summer residence of Czárán

szítették a kovácsok, bányászok és ácsok azokat a létrákat, hidakat, melyek lehetővé tették – és teszik részben ma is – a szurdok végigjárását, egészen a Csodavár barlangjának vizét felszínre hozó Galbina-forrásig, közben végigjárva a patak föld alatti útját, barlangját, melynek végén a víz a látványos Eminenciás-vízeséssel ér véglegesen a felszínre. E barlang bejárását is Czárán tette lehetővé.

Turista körutat épített ki a Csodavár környékére, és a magának a Csodavár szakadéktöbrének és barlangjának a bejárását hidak, létrák építésével tette lehetővé.

Legjelentősebb barlangi tevékenysége a Meziádi-barlanghoz (Peștera Meziad) fűződik. A barlang első szakaszát már Schmidl is ismerte, leírta, térképét is elkészítette. Czárán először 1880-ban kereste fel a barlangot. Később az egész, közel 3,5 km hosszú barlangot felkutatta, lépcsőkkel, létrákkal járhatóvá tette, jelzésekkel látta el (3. kép) és a járatokat, képződmé-

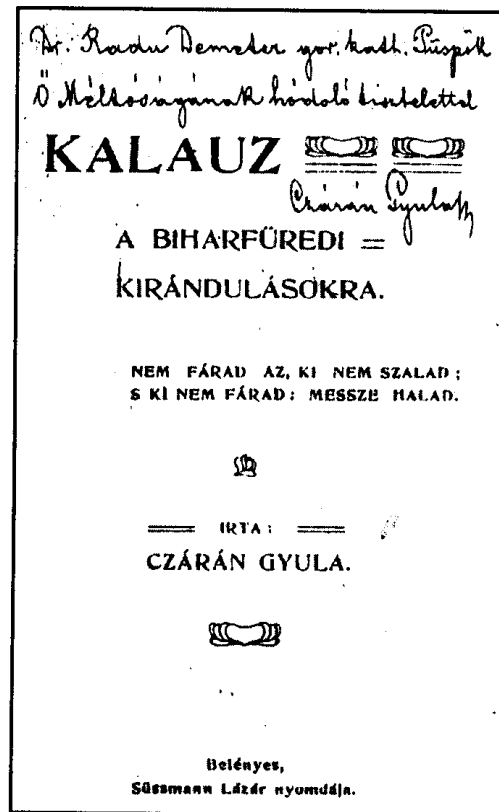
3. kép: Czárán útjelzései a Meziádi-barlangban
Picture 3: Route-marks of Czárán at the Meziad Cave

nyeket elnevezte. Munkáját 1902-ben fejezte be és a következő évben megjelent, 263 oldalas „*Kalauz a Biharfüredi kirándulásokhoz*” c. könyvében 16 oldalon részletesen ismertette és adott útmutatót a bejáráshoz (4. kép).

Életének utolsó éveiben (1903) tárta fel (Handl Károly vasúti pályamesterrel és dr. Veress István révi ref. lelkésszel) robbantásokkal és vízszintsüllyesztéssel a révi Zichy-barlang (Peștera Vadu Crișului) bejáratát, majd járatait, melynek 18 oldalas kalauzát is megjelentette.

Ebből érdemes idéznünk Czárán magyarosítási szándékát az akkor még hiányzó szakszavakat illetően:

Báb-oknak nevezem a barlang talajából felnyúló, alulról felfelé nőtt képződményeket (a stalagmitokat). Csap szóval jelölöm azokat, melyek felül-

4. kép: A számos barlangot leíró, ismertető turistakalauz
 Picture 4: The tourist-guide with the description of many caves

ről lefelé, a barlang mennyezetéről csüngnek alá (stalagtitok). Azon burkolatoknak jelölésére pedig, melyek a barlang falain végigszivárgó vízből képződve, ezeket mintegy páncélszerűen beborítják, a vért szót használom.

Érdekes megfigyeléseket írt le a Kalugyeri Dagadó-forrásról a „Kalauz Biharfüredi kirándulásokhoz” c. könyvében (1901):

„Leggyorsabban követik tavasszal vagy esős nyáron a kitörések egymást; úgy hogy ilyenkor a víz negyedóránként kétszer is kidagad és elapad. Később hova tovább annál hosszabb időközöket tart a kidagadás s a nyár vége felé már 1-2-3 óráig is kell egy-egy kitörésre várakozni; míg végre ősszel szeptember – októberben a kidagadás nem is jelentkezik.” 1905. december 14–16. között – már betegen, halála előtt 3 héttel – a nagy hideg ellenére felkereste a forrást és állandó ott tartózkodással megfigyelhette, hogy a forrás – a hiedelemmel és az általános véleménnyel ellentétben – télen is működik.

Egyre rosszabbodó szívbaja következtében végül korán, 1906. január 5-én, 59 éves korában elhunyt.

Szomorú, hogy az utókor nem sokat törődött (és törődik) Czárán hatalmas munkával létrehozott hagyatékával. Útjai, hídjai, létrái mind a felszínen, mind a barlangokban tönkrementek, egyes útjainak már a nyoma sincs meg, a meglevők bejárása komoly nehézségbe ütközik.

Czárán életének eddig ismeretlen eseményére derült fény, amikor a Baradla-barlang vendégekönyvében sikerült megtalálnom bejegyzéseit. 1893. szeptember 16–18. között tartózkodott Aggteleken és látogatta meg a Baradla-barlangot. A vendégekönyvbe hosszabb verset is írt. A vers nem költészeti remekmű, de híven tükrözi Czárán csodálatát a természet alkotásaival szemben és elkeseredését természeti értékeink elhanyagolását látván (erről részletesen lásd *HAZSLINSZKY* 2002).

Czárán barlangtani munkásságát összefoglalva:

- Számos korábban nem ismert barlangot fedezett fel.
- Több nagy barlangot tárt fel, tett járhatóvá a látogatók számára: Szamosbázár, Meziádi-barlang, Csodavár, Révi Zichy-barlang.
- Valamennyi barlangot túrakalauzaiban, cikkeiben ismertetett, a nagyobbakról részletes bejárési útmutatót adott.
- Rendszeresen vezetett felszíni és barlangi túrákat turisták, ismerősök és más érdeklődők számára korát messze megelőző metodikával.

Elismerése már életében megkezdődött, 1900-ban az Erdélyi Kárpát-Egyesület tiszti tagjává választotta. A Meziádi-barlang bejáratánál 1930-ban elhelyezett magyar és román nyelvű emléktáblát sajnos hamar tönkre-

5. kép: A Turi-hasadék bejáratában 1999-ben elhelyezett emléktábla
Picture 5: Memorial table at the entrance of the Turi chasm

retették. 1999-ben a Turi-hasadék bejáratánál helyeztek el emléktáblát (5. kép.)

Az MKBT 1997. október 23–26. között, Czárán-emléktúrát vezetett a Bihar hegységbe. A 2006. szeptemberében az MKBT által rendezett ALCADI '06 konferenciát követő szakmai tanulmányút is a Biharba vezetett. Mindkét alkalommal meglátogattuk Menyházát, ahol felkerestük Czárán egykori házát és a helyi temetőben sírját. Első alkalommal születésének 150. évfordulója, második alkalommal halálának 100. évfordulója alkalmából az MKBT és az emléktúra ill. a konferencia nevében koszorút helyeztünk el síremlékén (6. kép).

6. kép: Czárán Gyula sírja Menyháza temetőjében
Picture 6: The grave of Gyula Czárán at the cemetery of Moneasa

IRODALOM

CZÁRÁN GY. (1900-1901): Útívázlatok Móczipotániából – Erdély IX. évf. p. 9-11, 24-26, 66-68, 76-78, 110-111, X. évf. p. 50-51, 72.

CZÁRÁN GY. (1904): A Szamosbazar – Turisták Lapja XVII. évf. p. 97-120.

CZÁRÁN GY. (1905): Cseppkőbarlangok Rév környékén – Erdély XV. évf. p. 4-12, 39-43.

- CZÁRÁN GY.* (1906): Csodavár (Leviathanopolis) – Erdély XV. évf.
CZÁRÁN GY. (1907): A révi Zichy-cseppkőbarlang – Erdélyi Gyopár 3. sz. p. 16-20.
HAZSLINSZKY T. (2004): A Baradla-barlang 19. századi nevezetes látogatói – Érc- és Ásványbányászati Múzeum, Rudabánya 92 p.
HAZSLINSZKY T. (1986): Czárán Gyula – Karszt és Barlang II. p. 119–121.
HAZSLINSZKY T. (1991): A Baradla-barlang múlt századi vendégek könyvei – Karszt és Barlang I–II. p. 57–64.
HAZSLINSZKY T. (2002): A Baradla-barlang 19. századi – barlangokkal közelebbi kapcsolatba került – látogatói a korabeli vendégek könyvek alapján – Karsztfejlődés VII. BDF Természetföldrajzi Tanszék, Szombathely, p. 53–72.
MÁTYÁS V. (1988): Bihar-hegység turistakalauz – Budapest 214 p.
SCHMIDL, A. (1863): Das Bihar-Gebirge - Wien, 442 p.
SZABLYÁR P. (1997): Czárán útjain – Élet és Tudomány 50. sz. p. 1371–1373.
Erdélyi Gyopár (1997): Czárán Gyula emlékszám – E. K. E. Kolozsvár 3. sz. p. 1–57.